

СПЕЦІАЛЬНІ ЗНАННЯ ТА ВНУТРІШНЄ ПЕРЕКОНАННЯ ЕКСПЕРТА ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Інна Земцова,
*науковий співробітник НДІ інтелектуальної
власності АПрН України*

Властивості і специфіка об'єктів інтелектуальної власності обумовлюють деякі особливості проведення процедури розв'язання спорів, пов'язаних із правовідносинами, які виникають у процесі створення та використання цих об'єктів.

Особливістю таких спорів є те, що вони, як правило, стосуються спеціальних питань, які вимагають особливої компетентності суддів у різних галузях науки і техніки. Тобто вони не можуть бути вирішені без застосування спеціальних знань у певній науковій або технічній галузі, і відповідно потребують залучення фахівців-експертів.

Безумовно, якби в Україні існували спеціалізовані суди (на кшталт — патентних, як у Великобританії або Німеччині), що розглядали б усі справи з прав інтелектуальної власності, це дозволило б сконцентрувати досвід вирішення патентних спорів, створити умови для правильного й однакового застосування нормативних актів, скоротити число інстанцій, що розглядають спори.

На жаль, в нашій країні поки що немає таких спеціалізованих судів, але існує практика створення судових колегій з інтелектуальної власності (наприклад, в системі господарських судів). У таких колегіях

працюють судді, які мають спеціальну фахову підготовку з інтелектуальної власності і тому можуть компетентно вирішувати спори щодо інтелектуальної власності [13].

Вітчизняними фахівцями дуже мало досліджувалося питання про призначення експертизи у справах з інтелектуальної власності. Водночас, як свідчить практика, у цих спорах залучення експерта як особи, яка володіє спеціальними знаннями, що дозволяє дослідити в повному обсязі предмет спору, є важливим та часто необхідним кроком. Для відповіді на питання, що виникають під час розгляду спору, недостатньо отримати необхідний нормативно-правовий акт та вивчити його, але в багатьох випадках необхідно провести дослідження, засноване на спеціальних знаннях у тій чи іншій галузі. Тому навіть для суддів, які мають спеціальну освіту у сфері інтелектуальної власності і розбираються у предметі спору, є важливим отримати висновок судової експертизи як процесуальний документ, що має доказове значення при винесенні рішення.

Судова експертиза об'єктів інтелектуальної власності взагалі не має теоретичного підґрунтя, розробленого сучасними вітчизняними науков-

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА

цями. Тому це питання вимагає надзвичайної уваги, враховуючи суттєве зростання кількості спорів, пов'язаних із захистом порушених прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Варто, зазначити, що питання розробки методик неодноразово ставилося та обговорювалося на Секції судових експертиз об'єктів інтелектуальної власності НКМР Мін'юсту України з судових експертиз. Проте на сьогодні цей досвід базується швидше на такому широко відомому методі дослідження, як метод проб і помилок. Успіх залежить від досвіду експерта, його загальної ерудиції, інтелекту, таких особистих рис як наполегливість, зосередженість тощо.

В той же час, судова експертиза у сфері інтелектуальної власності лише виграла б у ситуації, коли досвідчені експерти ділилися б своїм досвідом проведення експертних досліджень у наукових, спеціалізованих та науково-популярних виданнях, а також при проведенні конференцій, семінарів, круглих столів тощо, оскільки певний досвід їх проведення вже напрацьований науковими установами Міністерства Юстиції України та Академії правових наук України [14, с. 382].

Перші експертизи об'єктів інтелектуальної власності були здійснені у 1998 р. експертами Київського науково-дослідного інституту судових експертиз (КНДІСЕ) Мін'юсту України, і лише приблизно з 2001-2002 років більш-менш почали набувати розповсюдження, порівняно з іншими видами судових експертиз. Активну участь у цій діяльності беруть і фахівці Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності (НДІ ІВ) Академії правових наук

України, які атестовані у встановленому законом порядку як судові експерти. Протягом 2001 — квітня 2007 р. ними було проведено понад 500 експертних досліджень, у тому числі — 276 судових експертиз, 240 спеціальних досліджень (див. рис. 1 та 2).

Варто зауважити, що кожна справа з порушення прав інтелектуальної власності є специфічною й традиційно такі справи відносять до категорії складних. Вони складають достатньо велику групу справ, вирішення яких засноване на застосуванні регулятивних норм, що входять до інституту права інтелектуальної власності, який, у свою чергу, є правовим інститутом цивільного права [8, с. 67].

Норми, які закріплені у книзі IV Цивільного кодексу України, спеціальні закони, ряд міжнародних актів у сфері інтелектуальної власності, до яких приєдналася Україна, створюють підґрунтя для залучення висновку судової експертизи як одного із засобів доказування у спорах з порушення прав інтелектуальної власності.

У кожній конкретній справі з інтелектуальної власності предмет доказування уточнюється та індивідуалізується. Він являє собою сукупність обставин, що мають значення для справи, які необхідно встановити за допомогою матеріальних норм і за встановленою процедурою для вирішення конкретної справи в суді.

Особливості, які властиві об'єктам інтелектуальної власності, обумовлюють деякі риси самої процедури вирішення спорів відносно цих об'єктів та пов'язаних з ними прав. Залучення експертів є поширеною практикою у розгляді таких справ,

оскільки дослідження предмета спору потребує у більшості випадків наявності спеціальних знань.

У Кримінально-процесуальному та Цивільно-процесуальному кодексах України узагальнено зазначені галузі спеціальних знань для призначення судової експертизи.

"...Експертиза призначається у випадках, коли для вирішення певних питань при провадженні в справі потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання..." (ст. 75 КПК України) [2].

ЦПК України більш чітко визначає ці галузі:

"Для з'ясування обставин, що мають значення для справи і потребують спеціальних знань у галузі науки, мистецтва, техніки, ремесла тощо, суд призначає експертизу за заявою осіб, які беруть участь у справі" (п.1 ст. 143 ЦПК України) [1].

п. 1 ст. 53 ЦПК України встановлює: *"Експертом є особа, якій доручено провести дослідження матеріальних об'єктів, явищ і процесів, що містять інформацію про обставини справи, і дати висновок з питань, які виникають під час розгляду справи і стосуються сфери її спеціальних знань."*

Згідно з абзацом 2 ст. 75 КПК України: *"Як експерт може бути викликана будь-яка особа, що має необхідні знання для дачі висновку з досліджуваних питань. Питання, які ставляться експертові, і його висновок по них не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта"*.

Таким чином, експерт є носієм спеціальних знань, який використовує їх в процесуальній формі при проведенні судової експертизи. Але в кожному конкретному випадку не-

обхідно проаналізувати характер потрібних знань і вирішити питання, чи є вони спеціальними. За результатами експертного дослідження експерт складає висновок, який є доказом, що передбачений законодавством (ст. 32 ГПК України, ст. 57 ЦПК України, ст. 65 КПК України). Висновок судового експерта, як один із засобів доказування, створює юридичні підстави для встановлення судом фактичних обставин спірного правовідношення.

Як стверджує М.К. Треушніков, під спеціальними пізнаннями розуміють такі знання, які знаходяться за межами правових знань, загальновідомих узагальнень, що випливають з досвіду людей [5, с. 269]. Аналогічних поглядів дотримується і А.А. Ейсман, який стверджував, що спеціальні знання — це *"знання не общеизвестные, не общедоступные, не имеющие массового распространения, это знания, которыми располагает ограниченный круг специалистов"* [6, с. 91].

В юридичній літературі під терміном "спеціальні знання" розуміють систему теоретичних знань і практичних навичок в сфері конкретної науки, або техніки, мистецтва тощо, яких набувають фахівці шляхом спеціальної підготовки або професійного досвіду і які необхідні для вирішення питань, що виникають в процесі судочинства.

При проведенні судової експертизи об'єктів інтелектуальної власності експерт повинен володіти знаннями не тільки в певній галузі знань. Візьмемо, наприклад, формулу винаходу, як юридично-технічний документ, яким визначається обсяг правової охорони технічного рішення винахідника. У комбінації з юридичними знаннями при до-

слідженні, наприклад, питань щодо використання винаходів, необхідно скористатися також знаннями з інших галузей, приміром механіки, хімії, медицини, знаннями економічних процесів та бухгалтерського обліку, як окремо кожної наведеної складової, так і певної їх сукупності.

Таким чином, певна сукупність знань в тій чи іншій справі з інтелектуальної власності, що знаходиться у провадженні, дає можливість експерту підготувати експертний висновок, який буде характеризуватися як наукове дослідження, засноване на використанні спеціальних знань зі статусом цього висновку як джерела доказу в судовому процесі [15, с. 139].

Барто зазначити, що відсутність у судового експерта знань з певних суміжних наук може слугувати підставою для віднесення експертизи до комплексної, ту чи іншу частину якої мають провадити експерти з відповідних галузей знань, що відображається у відповідній ухвалі або постанові про призначення експертизи. Наприклад, в ухвалі можуть одночасно ставитися питання, спрямовані як на виявлення особливостей окремих об'єктів інтелектуальної власності (наприклад, чи є торговельні марки схожими настільки, що їх можна сплутати з іншою маркою), так і на дослідження економічного характеру: розрахунок збитків, пов'язаних з неправомірним використанням таких об'єктів, правильність постановки на бухгалтерський облік нематеріальних активів та ведення податкового обліку. У такому разі необхідно залучати експертів, атестованих як у сфері досліджень об'єктів інтелектуальної власності,

так і у сфері економічних досліджень та судової бухгалтерії [15].

Отже, до поняття "спеціальні знання" можуть входити знання не тільки окремої галузі знань, а й суміжних галузей знань.

Процес експертного дослідження являє собою пізнання фактів та обставин які, в свою чергу, для слідчого та суду є об'єктами (фактичними даними) пізнавальної діяльності. Особливість пізнавального процесу експертного дослідження полягає в передумовах формування внутрішнього переконання експерта: наявності спеціальних знань та на їх основі — в професійній (спеціальній) оцінці властивостей і ознак об'єкта експертного дослідження, у відносній свободі експерта щодо вибору методів дослідження.

На мою думку, основним критерієм формування внутрішнього переконання є не осяяння, а мислення, котре пов'язане з усвідомленням і обставинами справи. А будь-яке мислення включає два необхідні компоненти — знання та дію, тобто полягає в застосуванні знань при вирішенні певних завдань.

У науковій літературі також відмічається етичний аспект внутрішнього переконання. *"Внутреннее убеждение как этическая категория представляет собой рациональную основу нравственной деятельности личности, позволяющую ей совершать тот или иной поступок сознательно, с разумным пониманием необходимости и целесообразности определенного поведения"* [9].

Своє внутрішнє переконання експерт повинен обов'язково виразити в аргументованості та обґрунтуванні висновків, зроблених в ході експертного дослідження. До складу внутрішнього переконання експерта по-

винні входити: спеціальні знання, якими володіє експерт; знання, отримані в ході експертного дослідження та вивчення матеріалів справи; а також професійна оцінка фактичних знань стосовно предмета доказування конкретної експертизи.

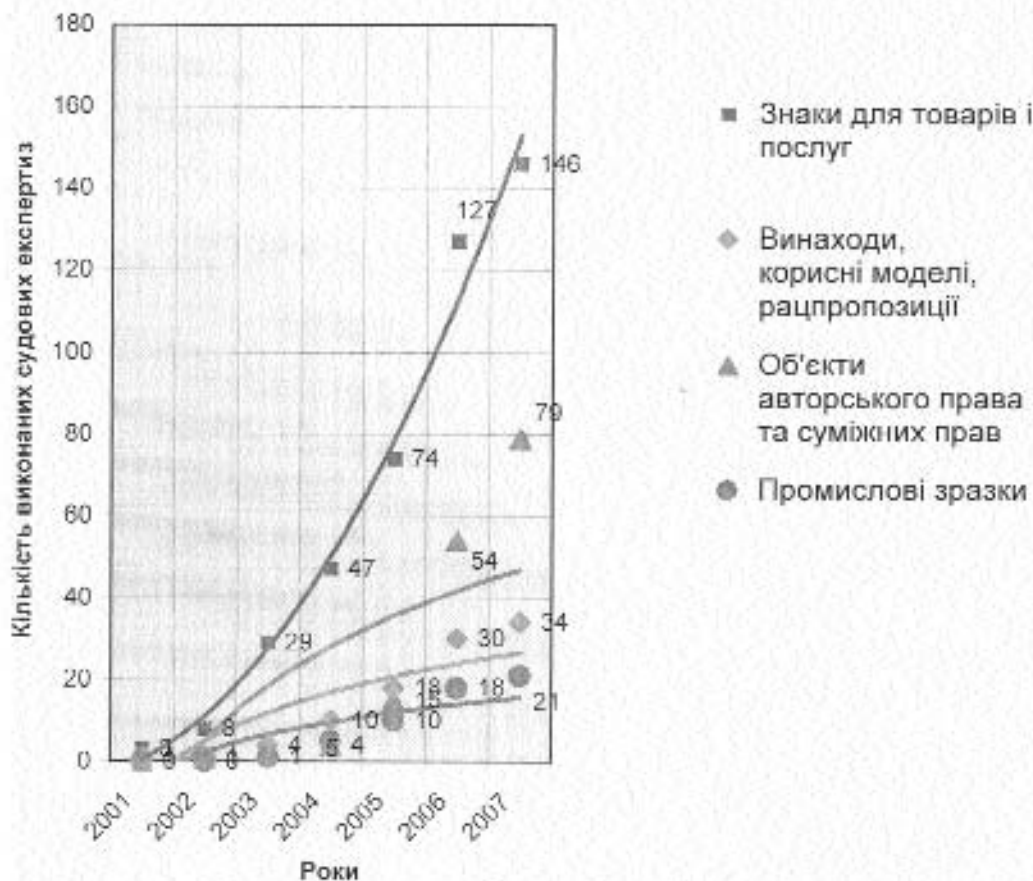
На думку В.П. Колмакова, який першим досліджував проблему внутрішнього переконання експерта, в якості факторів, які впливають на висновок експерта, виступають:

- 1) високий рівень підготовки за своєю спеціальністю та практич-

ний досвід експерта;

- 2) умотивованість і логічність суджень експерта, які повинні бути викладені так, щоб слідчий або суд змогли прослідкувати хід його думки;
- 3) достатній об'єм і належна якість матеріалу, наданого на дослідження [10].

Внутрішнє переконання експерта є суто суб'єктивним фактором, яке, втім, базується на об'єктивних підставах. Внутрішнє переконання — це не відчуття, що піддається кон-

Рис. 1 Динаміка виконання судових експертиз ОІВ експертами НДІ ІВ АПРН України за зростаючим підсумком з 2001 р. по 25.05.2007 р.

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА

Рис. 2 Динаміка виконання спеціальних досліджень ОІВ спеціалістами НДІ ІВ АПРН України за зростаючим підсумком з 2001р. по 25.05.2007 р.

тролю, а упевненість у правильності висновків про належність, допустимість, достовірність і достатність доказів, яка базується на всебічному, повному та об'єктивному розгляді фактів [11].

Об'єктивною підставою для внутрішнього переконання експерта є інформація, котра черпається саме з експертного дослідження шляхом вивчення властивостей та ознак об'єктів експертного дослідження, а також матеріалів справи. Белкін Р.С. відносив до об'єктивних підстав

внутрішнього переконання експерта також такі професійні якості експерта як: спостережливість, увага, глибина, логічність, критичність розуму, самостійність мислення, здатність подолати упередження або упередженість.

Внутрішнє переконання експерта повинне:

- правильно відображати властивості та ознаки об'єкта експертизи, які були виявлені в результаті дослідження;
- відобразитися у логічно побудо-

ваному висновку щодо встановлених в процесі дослідження властивостей і особливостей об'єкта експертизи;

- полягати в упевненості експерта в тому, що зроблені ним висновки являється в даному конкретному випадку правильними і єдино можливими;
- полягати в упевненості експерта в тому, що при проведенні експертизи і формуванні експертно-

го висновку не були порушені правила, встановлені законодавством та нормативними актами.

Отже, внутрішнє переконання експерта складається з його спеціальних знань, знання процесуальних основ проведення експертизи, відношення до спеціальних знань, права, правовим принципам, і служить одним із способів досягнення об'єктивної істини. ◆

Література:

1. Цивільно-процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960 р. № 1001-05 // Відомості Верховної Ради УРСР від 12.01.1961 — 1961 р., № 2, стор. 15.
3. Закон України "Про судову експертизу" від 25.02.1994 № 4038-XII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1994, № 28, 42, ст.232.
4. Белкин А.Р. Теория доказывания в уголовном судопроизводстве. — М.: Норма, 2005. — 528 с.
5. Орлов Ю.К. Судебная экспертиза как средство доказывания в уголовном судопроизводстве. — М.: ИПК РФЦСЭ, 2005, 270 с.
6. Треушников М.К. Судебные доказательства. — М.: ГОРОДЕЦ, 1997, 288 с.
7. Эйсман А.А. Заключение эксперта (Структура и научное обоснование). — М.: Юрид. Лит., 1967, 152 с.
8. Дорошенко О.Ф. Роль спеціальних знань у проведенні судової експертизи об'єктів інтелектуальної власності. — Право України, 2006, № 5.
9. Москальникова Т.Н. Этика уголовно-процессуального доказывания. — М., 1996, с. 91.
10. Колмаков В.П. О внутреннем убеждении советского судебного эксперта // Вопросы советской криминалистики. — М., 1951, с. 30.
11. Ярков В.В. Гражданский процесс. — М.: , 2000, с.198.
12. Надгорний Г. М., Сегай М. Я., Ісакович Б. М. Закон України "Про судову експертизу" // Право України. — 1999. — № 2. — С. 76.
13. Цибульов П.М. Основи інтелектуальної власності. — К., 2005.
14. Дорошенко О.Ф. Судові експертизи у сфері інтелектуальної власності: теоретико-правові аспекти / Правове регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності: галузеві аспекти: Монографія / Кол. авторів: О.П. Орлюк, О.Д. Святоцький, Т.С. Демченко, В.М. Крижна, О.О. Штефан, та ін.; Кер. авт. колективу, наук. ред. д.ю.н. О.П. Орлюк. — К.: НДІ інтелектуальної власності АПрН України, 2006. — 416 с.
15. Дорошенко А.Ф. Пределы компетенции эксперта при проведении судебной экспертизы объектов интеллектуальной собственности. Материалы X юбилейной международной научно-практической конференции "Защита прав интеллектуальной собственности"